

Téli éj, együtt a szenvedőkkel

A mint nőnek az éveim, és fogy az életem, mindig jobban, világosan látom, hogy az, aki azt mondja magáról: én, nagyon hasonlít hozzám, ki szintén azt mondom magamról: Én, s ez a kis szócska egy, nemcsak a szótárban, nyelvtanban, logikában, hanem a lelkemben is. Te vagy én, én vagyok te. Nem értem már a húszéves költőt, ki annak idején csak önmagát vette észre. Csak a másikat értem, a mait, ki a többieket is látja, önmagában és önmaga által. A cél, melyhez pályám közepén eljutottam, ez.

Valószínűleg ez a belátás kergetett el egy meghalni való, csúnya téli éjen a mentőkhöz, hogy este hat órától kezdve hajnali hat óráig mindent lássak, s végigcsináljam azt, amit ők minden áldott nap, minden áldott éjszaka végigcsinálnak. Nem tagadom, a kíváncsiság is sarkallt. De a kíváncsiságot én nem tartom oly gonosznak, mint általában. Azt hiszem sokszor, hogy a kíváncsiság már a kezdő jószág. Ha kíváncsibbak lennének mindnyájan, akkor a világ rendesebben haladna útján, s az emberek valamivel – nem sokkal – boldogabbak lennének.

Azok az esetek, melyeket itt igyekszem pontosan leírni, nem keresettek vagy kikerekítettek. Úgy közlöm, amint megtörténtek. Egyetlen éjszaka hozta elélem őket. Jöhettek volna tegnap is vagy holnap.

Ma szombat este van, köd, sötétség az utcán. A hőmérő három fokot mutat, a fagypont alatt.

Hat órákor megyek be a mentők ügyeletes szobájába. Lámpák égnek, három ágy nyújtózik el, tarka cihákkal, melyeken rendszerint alszanak, helyesebben, rendszerint nem alszanak az orvosok. Sakk is van itt, hogy a virasztók unalmukban szórakozzanak. Az asztalon egymás mellett négy telefon, egyelőre némán, mint a hallgató ágyúk. Sokáig nem szólnak.

Most még rend van és csend. A munkásoknak, kik, szombat lévén, kikapták heti bérüket, fölhörpintik pálinkájukat, a veszekedők, szurkálók együtt poharznak, csókolóznak, a szerelmesek veszekszenek, keresnek valami megoldást arra, amire – jaj – nincs megoldás, és az öngyilkosok ebben a pillanatban írják meg utolsó levelüket. Különben ma, úgy hallom, előreláthatólag nem lesz sok öngyilkos. Azok megvárják a hét végét. Vasárnap még körülnéznek kicsit, csak aztán, hétfőn, a rettenetes, szürke hétfőn cselekszenek, mikor vissza kell térni a munkához, s látják, hogy semmi sem változott, semmi sem változtat. Ilyenkor isznak marólúgot a cselédlányok, kik az ünnepen találkoztak babájukkal, ilyenkor fordulnak elő gyárakban a „véletlen” – ó, a „véletlen”! – üzemi balesetek. Az „önakasztások” is ekkor esnek meg, melyek újabban erősen divatba jöttek, és kiszorították az „önlövést”, a pisztollyal való öngyilkosságot, de többnyire csak délután. Miért délután? Nem tudni.

De máris csöng a telefon, az én fülemnek sokkal élesebben, mint más telefon. Budapest, a beteg, boldogtalan, zaklatott test, ide, az agyvelőközpontra küldi a hírt, baj van, segítség, segítség.

6 óra 26 perc. Rendőr jelenti, bemondva számát, hogy a ferenciek templomában elájult egy leány. Az ügyeletes orvos fölveszi az „esetet”, berregnek az „esetsengők”, s még el sem terjed ebben a palotában a riadalom, mely itt mindennapos kenyér, a mentőorvos máris fölhúzza bundáját, melyben egy sarkutazóhoz hasonlít, és a piros zászlós gépkocsi máris a kapu elé gördül, az „esettáskával”, hol minden van, ami kell, kötőszerszám, ollók és csipeszek, oxigénes tömlők, a gázmérgezéshez.

A mentők megérkezése mindenütt ünnep. Maga a gépkocsi tülke is úgy zeng, mint egy wagneri motívum, a fényszóró tündöklő sugárszönyeget röpít a csatakos utcára, melyen jelentősen, fontosán lépkedünk az egyszerre szétnyíló tömeg sorfalai között, mint góc, sokkal nagyobb figyelem közepette a színpadi hősovánál, kik majd a tragikus bog megoldását hozzák. Láthatatlan, hallhatatlan harsonák zengenek körülöttünk, emberi leheletek fújják: állítsátok meg a rohanó végzetet.

Belépünk a füllelt templomba. Prédikáció volt, de a tömeg már szétesett. A kápolna oltárja előtt hanyatt fekszik a kövön az ájult leány, mellette egy barát áll, körötte negyven-ötven kíváncsi félkört alkotva suttog, mintha bibliai csodát várna. Üdvözlí a barát az orvost. Üdvözlí az orvos a barátot. Egymásra néznek, egy másodpercig. A leány tizennégy éves, haja fekete, homloka s halántéka viaszszárga, de arcán, mely erősen keleti, tűzrózsák égnék. Egész valóján valami révület, női önkívület lángol, mintegy mennyei zenét élvez, koszorúkat, liliomokat, báránycsokokat, galambokat lát. Teste merev, mint a kő. Csuklóit nem lehet behajlítani. Teljesen eszméletlen.

Az orvos arcul üti őt, ahogy ez szokás. Először csak enyhe, püspöki pofont kap, de aztán nagyobb. És aztán majdnem hatalmasat. Nem ébred. Égi trombiták szólnak, Szent Cecília hegedül. Hordágyon kiszállítják, a kórházban magához tér. Itt nagyon szégyenkezik.

7 óra 3 perckor benyit egy úr, egészséges, piros arcú, ki arról panaszkodik, hogy a villamosról leszállva heves szívdobogást kapott, majdnem kiszakad az oldalbordája. A rendelőszobában kezelik.

Nyolc órakor mégis öngyilkosság. Egy lány a Margit-hídról a Dunába vetette magát, háromszáz métert úszott fuldokolva a jeges vízben, és a Korvin térnél fogta ki a folyamőr. Ő már megadta az első segélyt. Feje tetejére állította az öngyilkost, kirázta belőle a vizet, amennyit lehetett, mint egy palackból. Már eszmélete is visszatért. Didereg, testén a vizes ruhával, ájult, rebengő [?] mozdulattal. Tizenhat éves, bájos úrilány. Mint egy ázott kis fecske. Mellette a folyamőr. Télikapátját ráterítette, hogy meg ne fázzék. Azt is tudja már, hogy Lidikének hívják. Ő mindent tud. Vidékről szökött föl szüleitől, tegnap egy rokonánál aludt, ma este pedig beugrott a hullámok közé.

Lidikéhez közeledik az ápoló, a gépkocsis, hogy az autóba emelje. De a folyamőr nem engedi. Majd ő maga, majd ő. Átkarolja gyengéden, a kocsi helyezi, ott pedig, miután mi is fölszálltunk, áll a lépcsőn, némán. Folyamőri télikapátját át akarjuk adni, hiszen mi hoztunk „víztáskát” is, melyben száraz, meleg ruhák vannak a vízbe hullottak bebugyolálására. De nem. Csak maradjon itt a télikapát. Holnap reggel úgyis bemegy a kórházba meglátogatni, akkor majd hazahozza. A folyamőr csinos, kedves fiú, hosszan nézi a leányt, már indul az autó, mikor még mindig itt bámul, s még egyszer utánaszól, halkán:

Viszontlátásra, Lidike.

Az orvos a robogó kocsin elveszi a „víztáskából” az öngyilkosok egyenruháját, rátukmálja a kis hableányra, ki a folyamőr télikapátja alatt vacogva öltözködik, megindító szeméremmel. Még most a víz szagát árasztja, mint egy vízitündér. Kérdéseinkre nem felel. Csak sír, sír. Vizes arca még vizesebb lesz a könnyektől. Á, meg kell halni. Miért? Azt nem mondhatom meg. Meghalni, meghalni. Mégis? Nem lehet azt elmondani. Szerelem? Dehogy, dehogy. Meghalni, meghalni. Szerelem? Szerelem? Nem, csak egy fiatalember. Szóval, nem is szerelem. Csak egy fiatalember, csak pletyka, csak egy barátnője azt híresztelte ott a vidéken, hogy meg akart szökni a szüleitől, azzal a bizonyos fiatalemberrel. Rettenetes, rettenetes. Inkább meghalni.

Köhög, csúnyán, ugatva köhög, szegényke. Víz és kétségbeesést köhög. Reggelre tüdőgyulladás lesz, negyvenfokos lázzal. Erről beszélgetünk

az orvossal, mikor hazafelé sietünk, de nem sokáig. Mindketten elnémulunk, gondolataink egyfelé járhatnak. Mennyire nemesek, jók és kedvesek lehetnek azok, kik meg akarnak halni valamiért, valakiért, kiknek nem kell az élet, mely annyinak kell és annyira. Aztán a folyamőr, igen, a folyamőr. Milyen regényes. De én is regényes vagyok. Az orvos is regényes. Az ápoló is regényes, és a gépkocsis is regényes, ki egy szót sem szól, tűnődve vezeti a kocsit. Mindnyájan regényesek vagyunk, mint a ponyvaregények alakjai. Lidikéről gondolkozunk.

7 óra 10 perckor az Aréna úton egy összeszurkált henteslegényt találtak. Tökrészeg, dulakodik, nem engedi magát megvizsgáltatni, de mikor levetkőztetjük, látjuk, hogy hasán diónagyságúra tülemkedik ki a cseplesze kilocsant beleivel. Mégse akar jönni, azt a keserves mindenit. Be vele, kórházba.

9 óra 35 perckor elmebeteget jeleznek. Az elmebeteg, egy szegény zsidó-asszony, a kilencedik kerületi őrszobán kuporog a padon, egyedül. Vörös berlini kendője alól kicsap deres, dús haja, rendetlenül, mint egy nagy zongoraművészé. Férfitélikabát van rajta, pokróc-durva, a földig lóg le nyiszlett termetéről. Csöndes, de nyugtalan. Barna szemével bámul maga elé. Az aszfalton lelték meg, összevissza beszélt, szónokolt, akkor hozták ide. Mikor megpillant bennünket, föláll, inogva pár lépést tesz, motyog, folyton kezeit bámulja, hol az egyiket, hol a másikat, erőlködve, nem tudni, miért. Agyában, melyben már csak lecsavart kis lánggal loboghat az élet, vajon mik lehetünk mi, gyorsan betoppanó, hivatalos alakjaink milyen árnyakként vagy milyen kísértetekként tükröződhetnek benne? Beszél, de a szája azonnal elpityerdül, valami keserű fintorral, mintha egy kiló kinint nyelt volna. Ötvenegy évesnek vallja magát, gyermektelennek, de nyomban hetvenegy évesnek is, s azt mondja, van egy szopós csecsemője is. Mindegy. Bizonytalanság már a számára az élet, köd és pókháló, melynek szálai között tétován kaparász. Szembogarának, térdének reflexeit figyeli az orvos. Mindkettő fokozott. Nyilván aggkori elmebetegség. Nem tudja, hol lakik, honnan jött, hová akar menni. Hát visszük a nénikét, ki a változás láttán kitátja száját, jajgatni próbál, de csak idétlen zűrzavar recseg ki csorba fogai közül. Az ápoló támogatja. Egy közrendőr ül mellé a mentőkocsiba, vidám, széles, délceg óriás. Mint az egészség nagybirtokosa, mint az élet eleven szobra. Milyen gyengéden, természetesen jó tud lenni az ilyen egyszerű ember. Megnyugtató a jelenléte reám is. Ő adja vissza pillanatra hitemet az életben, a biztos úr, a biztos úr. A rendőrségről a beteget az angyalföldi tébolydába küldik.

11 óra 7 perckor a Szondy és a Bajnok utca sarkán egy huszonhárom éves parasztfiú fekszik a kocs úton, mint sebesült, ki elterült az élet csataterén,

szétvetett lábbal, karral. A mentőautó mindig úgy állapodik meg, hogy fényszórója olyan világosságot teremt a beteg körül, akár egy műtőteremben. Orrán-száján szivárogo a vér. Úgy tetszik, hogy már halott. De mozog, lélegzik. Az orvos belemarkol sárgás, fiatal hajába, mely oly erős, mint az oroszlánsörény. Megszagolja.

– Heveny szesz mérgezés.

Nem tud magáról semmit. Barátja, egy ösztövé, kun szemű fiú, kinek szintén véres az arca és kabátja, s kék foltok, mogyorónyi daganatok vannak a homlokán, a mentők láttára haza akarja cepelni a kárvallottat, bizonyára, hogy eltüntesse a botrány és a verekedés nyomát, s bár ő is italos, fogadkozik, hogy akár a hátán is hazahurcolja, csak kórházba ne kerüljön. Ordítja pajtása nevét, bömböli, noszogatja őt, Gyula, Gyula, Gyulám, Gyulám, életem reménye, miért ittál annyit, mint a disznó? Nagyatádi meghalt, és én téged szeretlek, csak téged. Édes Gyula, ocsudj, pislants föl már, embereld meg magad, Gyula, Gyula. Az egész utca gyulázik, Gyula azonban nem akar ember lenni. Jobb így. Egyszer van szombat és kimenő. Liszteszákként hever az aszfalton. Végre ebben a komisz életben kell valami öröme is lenni. Nem igaz, Gyula?

Gyulát ennélfogva kezelni kezdjük. Az orvos előkotorja az ammóniások üveget, melynek agyvelőig szűrő szaga szerteillan, a vattára csöpögteti, odanyomja a szert Gyula szuszogó orra alá. Gyulának ez nem tetszik, vért prüszköl, azt mondja az orvosnak:

Kuss.

Végre, az értelem első jele. Gyula gondolkodik, tehát van. Hatalmas mellében zúg az életerő. Próbáljuk talpra állítani, négyen. Gyula csukott szemmel, hajadonfótt áll, ápolók között. Nem mintája az emberi méltóságnak és öntudatnak. Fölpeckelik szemhéjait. Savós, mélyen alvó szemek néznek ránk, bambán, szembogarai szűkek. Fülébe kiabálunk. Erre, a fegyelemre emlékezve, melyet valószínűleg katonakorában tanult, azt dadogja, nehezen forgó nyelvvel:

– *Parancs, parancs.*

De mihelyt elengedi egyik karját a rendőr, hátravágódik, úgy-hogy feje koppan az aszfalton. Koponyája nem tört be. Az aszfalt betört.

Shakespeare-i alak ez a sápadt, véres, részeg, shakespeare-i pofa ez a Gyula. Betömik az orrát, megint fölsegítik, cimborája a nyakába kapja, szalad vele öt lépést, aztán mind a ketten orra bukznak. A bakafántos pajtást a rendőrök mindjárt előállítják, mi pedig hordágyra kötözzük Gyulánkat. Ütőerei a sötét kocsiban megnyugtatóan működnek, gyönyörűen horkol.

Most egyórai csönd következik. Csak egy asszony jelentkezik a férjével, segélyt kér a helyszínen, mert becsípte az ajtó két szára közé az ujját.

Fél egykor, a Sas-hegy tetejéről riadt férfihang telefonál, hogy feleségét elfogták a szülőfájdalmak, a közelben nincs orvos, azonnal jöjjünk.

Az autó, melyen már jégcsapok lógnak, nekivág a hegyeknek, berregve kanyarog a szűk, sziklás úton, száguld egy darabig, döcög egy darabig, aztán megtorpan. Nem lehet tovább. Ólmos eső szitál, zegernye. Gyalogszerrel kapaszkodunk föl a nyaktörő ösvényen, míg egy fönnsíkra nem érünk, melyet deres fű lep el. Sehoh egy lélek. Zörgetünk kapukon, nem felelnek, alusznak, még a kutyák sem ugatnak, azok is alusznak. Távol mozog egy sötét folt. Arrafelé indulunk. Hajadonfótt matat a földön egy ötvenéves embertárs, a teremtés koronája, elveszve az éjszakában. Fölvilágosítást kérünk tőle. Ő udvariasan bocsánatot esedezik, azt mondja, hogy részeg, sajnos, hazafelé igyekszik ezen a fagyos éjszakán, kalapja nélkül, melyet valahol elveszíthetett. Különben a Boráros téren lakik. Így került ugyanis a Sas-hegy legtetejére.

Valakit keresünk, minthogy itt minden nyom eltűnt. Amikor egy kerítés mellett tanácskozunk, egyszerre megszólal a kerítés mögött valaki, ki ott ül az udvarban ebben a fagyban, egy széken. Mi az ördögöt csinálhat? Nem tudni. Ajánlkozik, hogy majd nyomra vezet. Nagy sokára kilép a lécajtón egy rongyokba burkolt alak, ki egészen olyan, mint a *Lear-király* szegény Tamása. Leküld bennünket az úton, melyen jöttünk, azt ajánlja, hogy a Németvölgyi temetőn kíséreljük meg a villa megközelítését. De itt is elakadunk. Egy budai öregúr, kit kódobásokkal riasztottunk fel pelyhes ágyából, hálókabátban, hálósipkában fogad, de csak a vállát vonogatja. Le kell mennünk újra, telefonálni a mentőközpontba, hol azt az értesítést kapjuk, hogy a férj most a temető kapujában vár bennünket, majd ő kalauzol el. Erre megindul újra az autó, vágatva. Idegesek vagyunk mindnyájan az ismeretlen nő miatt, nemcsak én, ki először ülök a mentőkocsin, hanem maguk a mentők is, kik foglalkozásuk révén nem fásultak el a sok szenvedés iránt, hanem ösztönükké, második természetükké vált az emberszeretet.

Kétórai botorkálás után áll meg az autó a villa előtt. A házban fények lobognak, kályhák duruzsolnak, a konyhában nagy tálakban, lábasokban vizet forralnak. Rendkívüli, ünnepélyes minden ház, hol ember születik. Mint egy templom. Az élet vonul be ide.

Hohó, már gyereksírást hallunk. Közben megszületett a kisdéd. Már meg is mosdatták, bepólyázták. Egészséges kisfiú. Céklavörös arccskája kivirít a fehér pólyából, szeme a fényre bandzsisít, mireánk, kik életének első képei vagyunk, meg erre a sok-sok nőre, ki az anya ágya körül áll. Rengeteg nő van itt. Ismerősök vagy ismeretlenek, barátnők vagy rokonok, kendős vagy kalapos nők, fiatalok vagy öregek, szőkék, barnák vagy zuzmarások, soványak vagy kövérek, asszonyok, kis vagy nagy leányok, kik fölébredtek,

bejöttek ide, kócosan, pongyolában, a környék összes női talán ez éjszakai boldog zűrzavarban, együtt és egyek, mert a nők benső, közös ügyüknek tekintik a szülést, ősemberi ösztönnel igyekeznek segíteni egymásnak, minden társadalmi ellentét eltűnik akkor, mikor erről van szó. Lám, a cseléd is, ki máskor csak cseléd, összefont karral, gyönyörködve nézi a jelenetet. Milyen öntudatosan, büszkén, hetykén, fölvetett fejjel járnak a nők a szülő házban, alig egy megvető oldalpillantást dobva felénk. Lesütött fejjel állunk, törpeségünk tudatában. Igazuk van. Mit is értünk mi az élethez, szegény férfiak.

A csinos, parkettes szoba lázasan fel van dúlva. Idilli rendetlenség mindenütt. Fehérneműk a díványon, székeken, az egész szekrény tartalma szétrepült, hogy a csecsemő rendelkezésére álljon, s a földön egy lábas tej, mely kedves jelképként végigcsorgott a fakockákon. Tej és áldás. Az orvos kezeli az anyát, kinek ötödik gyermeke született. Mosolygó könnyedséggel beszéli el részleteit, mintha egy ozsonnát beszélne el, s bizonyos lenézéssel is, mert férfiak vannak itt, kik zavart áhítattal mindnyájan az édesanyjokra gondolnak. Tudjátok is ti, és te is, orvos, micsoda ez, hiszen te is csak férfi vagy. De mindaddig nem távoznak el, míg meg nem érkezik a bába. Nem a régimódi, kövér bába, hanem a modern, tudományosan képzett madám. Karc súan, elegáns kabátban, kedvesen, mindentudóan libben a szobába, s topog hócipőjében, balogul és mégis kecsesen, mint egy albatrosz. Szóval, megint egy nő. Most már igazán feleslegesek vagyunk. Derűsen megyünk tovább az örvendő házból, s míg az autó sötét utakon kanyarog lefelé, az ablakát jégvártyával bevont fák verdesik, üvegzajjal, úgy rémlik, hogy halljuk az angyali szózat zengését, a „megszületett” roppant dallamát, az örömet és pozitívumot, a sok-sok negatívum után. Ez szép volt, ez szép volt.

Háromnegyed négykor, alig hogy visszajutunk, új eset, lúgmérgezés. Erzsébet királyné út.

Amikor a mentőorvos – sebesen – belép a konyhába, két kisgyerek ott ácsorog, s egy asszony hangosan sírva fakad.

Ez is szokott jelenség. Az emberek a szerencsétlenség megtörténte után lassan beletörődnek abba a gondolatba, hogy hozzátartozója kárt tett magában, de a tragédia tudata csak akkor ér, világosan, agyukba, mikor moziszerűen megérkezik lapos, aranyzsinóros sapkájában a mentőorvos, ki a segítséget hozza. Furcsa, de így van.

Bizony, borzasztó nyomortanya ez. A konyhában pár órával ez előtt, még négyen aludtak. Este mostak. A teknő kávján van a barna bögre, melyből a harminckét éves napszámos körömcseppig kiitta a lúgot, mintha nagyon ízlenék neki.

Vézna, tüdővésztes asszony jön elénk, negyvenöt éves, de zöld, mint az éretlen naspolya, a napszámos lakásadónője. Esküdzik, hogy semmi se volt közöttük. De a szomszédasszonyok, kik közben már fölvonultak és elhelyezkedtek, a tragikus görög kar szereplői, odasúgnak nekünk, hogy igenis sok minden volt közöttük, az asszony, ki kosztot adott a napszámosnak, már évek óta együtt él vele. Egyszer a férfi már át is vágta az ereit érte, érte. Ó, szerelem.

A beteg a másik szobában ül, egy siralmas díványon. Tagbaszakadt ember, vörös hajú, vörös szakállú. Hátát a dívány támlájához nyomja.

Ha megtörtént a nagy mozdulat, az öngyilkosság, akkor az öngyilkosok az élet apró-cseprő bajaival, nevetséges rángásaival vannak elfoglalva, igyekeznek kényelmesen ülni, oly helyzetben maradni, hogy kevesebb fájdalmat érezzenek, némi enyhületet találjanak. Ez a napszámos is folyton nyeldekkel, hogy nyálával hűsítse azt az izzó sebet, melyet a marólóg égetett végig a nyelőcsövén, gyomrán. Különbözőn közönyös. Vastag, nyúlós nyál lóg puffedt ajkáról, mint a veszett kutyanak, szájának nyálkahártyája, nyelve összevissza égett, vérzik. Körötte a padlón hányadék. Szörnyű.

Beszél, vagy inkább nyöszörög, nyivákol. Minden hang fájdalmasan szakad ki melléből. Nem kell az élet. Meg akarok halni. Nem megyek kórházba. Ha kiengednek, újból megteszem. Hiába visznek, újra megteszem, mégiscsak meg fogok halni. Ez majd meg is történik. Sokat ivott, a szerencsétlen. Aligha éli meg a reggelt.

Utána még néhány jelentéktelen „eset”, sebesült, verekedő, részeg. Ez volt az éjszaka. Nem valami kivételes. Olyan, mint a többi, mikor otthon írok vagy alszom. Jó néha kijönni, megnézni, hogy mi van körültem akkor, amikor „semmi se történik”.

Hat órakor reggel, tizenkét órai munka után, fáradtan, éhesen, átfázva egy kávéházba megyek. Leülök a sarokba, a kályha mellé, gubbasztok, mint akit idelökött az éjszaka dagálya. Két rumos teát iszom, tejjel, sokat eszem. Aztán leírom, amit láttam. A kézírathordó fiú egyenkint tépi ki kezeimből a teleírt oldalakat, még nedvesen, át se nézem, sem kétszer, sem egyszer, mint egyébkor. Nem az a fontos, hogyan írtam, hanem az, hogy mit írtam.

Csak azt érzem, sápadtan és borzadozva: bábszínház, rengeteg báb, mely velem együtt táncol. Ezt: emberek. És ezt: szenvedők, testvérek, velem együtt szenvedők.

(*Pesti Hírlap*, 1924. december 25. – *H*, 276–286. old.)